

зированы определения сущности педагогики и её субдисциплин украинскими, русскими, польскими, итальянскими, немецкими учеными. Осуществлен семантический анализ понятия «общая андрагогика и её субдисциплины». Определены перспективы исследований по проблемам образования взрослых в Украине.

Ключевые слова: наукознание, педагогика, педагогические субдисциплины, образование взрослых, общая андрагогика, междисциплинарность.

On the basis of interdisciplinary approach determination of essence of pedagogics and its subdisciplines is analyzed by the Ukrainian, Russian, Polish, Italian, German scientists. Semantic interpretation of concept "general andragogy and its sub disciplines" is carried out. It is outlined the prospects of researches from the problems of education of adults in Ukraine.

Keywords: science of science, pedagogics, pedagogical sub disciplines, education of adults, general andragogy, interdisciplinary.

УДК 316.343.652:
371.1-058.237:378.2-058.237

Валерій Маслов,
м. Київ

ІНТЕЛІГЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА І НАУКОВЦЯ ЯК ПРОБЛЕМА СУСПІЛЬСТВА

В сучасному українському суспільстві поширюється напружений пошук шляхів ефективного подолання світової фінансової і національної соціально-економічної кризи. З цією метою аналізується історичний досвід різних країн світу, вивчаються методики і технології вирішення цієї складної економічної, політичної, соціальної і психологічної проблеми. Ефективність наукового пошуку часто знижується внаслідок суттєвого втручання в цей дослідницький процес багатьох сучасних політичних діячів, деякі з яких не обтяжені наявністю наукової компетентності та ґрунтовної освіченості. Крім того, цілком обґрунтовано виникає питання про кон'юнктурність підходу

багаточисленних учасників цього складного процесу комплексного дослідження. Саме ненауковий, поверховий підхід заважає з'ясувати справжні причини того, чому країна, яка нещодавно була в авангарді світової економіки, освіти і культури, опинилася на самому їх узбіччі. Звичайно наводяться другорядні причини, які розраховані традиційно на популістське сприйняття дійсності, переключення уваги людей на ефектні фактори, що емоційно сприймаються і мають вигляд правдоподібних.

Але серед цілої низки фактичних причин невідповідності сучасного стану українського суспільства його потенційним можливостям частіше за всіх нібито не помічається, а фактично ігнорується та, що пов'язана з вимиванням з українського соціуму явища, яке в словниках та енциклопедіях має назву “інтелігентність”. Більшість енциклопедій, словників і довідників тлумачать поняття інтелігентності як складне, багатокомпонентне явище, що містить в собі високу освіченість, озброєність здобутками світової та національної культури, неперервну розумову працю.

На перший погляд, немає безпосереднього зв'язку між зниженням рівня інтелігентності та реальними здобутками особистості. Але за нашою українською кризою помітна криза освіченості, культурності, розумності членів суспільства.

Серед багатьох причин суттєвих помилок функціонування і розвитку як в недалекому минулому радянської, так і сучасної незалежної України існують, на наш погляд, деякі специфічні. Вони, перш за все, пов'язані з якістю людського капіталу, ставлення суспільства і держави до освіти і освіченості, до культури і культурності, до людей розумової праці – інтелігентів.

Суспільство всезагальної справедливості і благоденства – соціалізм – не відбулося з багатьох причин. Одна з них – відсутність, несформованість психологічної установки і радянського керівництва, і простих громадян на еволюційний розвиток на попередньому підґрунті, без руйнування того, що вже створено багатьма поколіннями людей. В радянські часи були відомі факти навіть фізичного знищення людей великого розуму, великої культури, фундаментальної освіченості лише за інші переконання, інші ідеологічні позиції. Поступово формувалася

інтелігенція нового типу. Будувалася нова освіта, нова культура. Жодним чином не можна заперечувати величезні здобутки супердержави на цих напрямках її розвитку. Але все ж поступово й люди розумової праці ставали шанованими, й людина високоосвічена та висококультурна набувала визнання. Саме цим людям разом з робітниками і селянами належать величезні заслуги Радянської України. Але в цей період були зроблені також й помилки, наслідком яких стало зруйнування попередньої держави і створення нової, яку було проголошено незалежною. Серед помилок того часу – намагання створити інтелігенцію для так званого “внутрішнього застосування”, для зручності державної верхівки.

Свого часу автору цих рядків, ще в період офіцерської військової служби, довелося бути об’єктом менторських сентенцій “паркетного” столичного генерала, який стверджував, що офіцеру зовсім не треба знати Шопена і Баха, Шишкіна і Сурикова, Толстого і Мопассана. А треба лише відмінно стріляти, водити бойову техніку і вміти командувати підлеглими.

Інтелігентність як соціальне явище на своєму історичному шляху постійно набувала нових ознак, витримувала суттєві зміни, які завжди залежали від соціально-економічних і політичних умов розвитку суспільства. Право на інтелігентність в певні періоди розвитку людства мали забезпечені верстви населення, перш за все – забезпечена верхівка суспільства. І це було не лише фактичне право, але й реальна можливість, пов’язана з необхідністю матеріального забезпечення процесу набуття освіти, опанування здобутками світової та вітчизняної культури. Крім того, і займатися розумовою працею на різних етапах існування людства могла лише матеріально добре забезпечена людина.

В новітній історії людства вже чітко розмежувалися повноваження і реальні можливості різних верств населення в цій сфері життя. Так, в Російській імперії кінця XIX – початку XX ст. сформувався реальний прошарок інтелігенції. До нього належали ті, хто зумів отримати високу освіту і сформувати відповідну освіченість, отримав доступ до надбань класичної світової культури, реалізовував свої можливості в різних видах розумової професійної діяльності. Це були вчителі, лікарі, університетські

викладачі, інженери, науковці тощо. Але за зовнішніми ознаками намагалася вважатися інтелігенцією й так звана державна і суспільна еліта, яку турбували, перш за все, зовнішні форми інтелігентності. Серед них були такі: здатність справити враження щодо володіння іноземною мовою, перш за все французькою; володіння грою на такому популярному музичному інструменті, як фортепіано; вміння танцювати бальні танці; знання і практичне застосування правил етикету тощо. Дійсно, ця формальна сфера прояву інтелігентності залишається і сьогодні. Але насправді, лише сполука, діалектичне єднання змісту інтелігентності особистості та її зовнішніх проявів може характеризувати людину як інтелігентну.

Радянський період вніс свої корективи в процес формування інтелігенції та інтелігентності. Фактичний доступ до кола інтелігентів був значно розширений, але дещо знизилися на певних етапах критерії інтелігентності та вимоги до інтелігентів. Але в цілому суспільство отримало можливість значно підвищити рівень інтелігентності своїх членів, оскільки взяло на себе велику частку матеріального забезпечення цього процесу.

Сучасний період розвитку нашого суспільства не можна охарактеризувати як період ренесансу інтелігентності та інтелігенції. Значною мірою він нагадує дорадянський період, коли існували еліти, які мали матеріальні умови свого розвитку. Основна маса громадян не має матеріальних можливостей задовольняти свої потреби у формуванні інтелігентності. А представники так званих “інтелігентських” професій – лікарці, вчителі, інженери, викладачі, науковці – в своїй основі також не підтримуються на державному рівні в намаганнях щодо набуття відповідних якостей.

Крім того, завжди залишається актуальним позитивний приклад реалізації будь-якого процесу, й передусім – соціального. У перші десятиліття минулого сторіччя широко відомою стала особистість наркома освіти Анатолія Луначарського. Ця людина була яскравим представником так званої буржуазної інтелігенції, але сприйняла душею соціалістичні ідеї як прогресивні і віддала себе служінню ним. На посаді наркома освіти Луначарський проявив себе як гарний організатор освітньої справи, зумів

налагодити систему справедливої освіти для всіх, перш за все бідних верств населення.

Реалізація його освітньої концепції дала можливість подолати загальну народну неграмотність і вивести країну в коло найбільш освічених країн світу. Нарком розпочав концептуальну перебудову системи освіти, яка передбачалася як демократична, всенародна і була розрахована на велику стратегічну перспективу.

Дуже важливу роль в цьому процесі відіграла особистість цієї людини. Висока і багатогранна освіченість, широка і глибока загальнолюдська і професійна культура були наслідком так званого елітарного буржуазного виховання.

Радянський період характеризувався суттєвими протиріччями. З одного боку, кожен громадянин отримав право на якісну безкоштовну освіту, доступ до культурної світової спадщини, можливість розумового розвитку і розумової праці. Саме й завдяки цьому було вирішено цілу низку глобальних проблем, таких, як всезагальна грамотність, високий культурний рівень міста і села, суттєве соціально-економічне зростання. Такі віхи радянської історії, як перемога у Другій світовій та Великій вітчизняній війнах, першість в завоюванні космосу, безкоштовні якісні медицина та освіта тощо, є незаперечними. Але в той самий час саме представники “інакомыслящей” інтелігенції були об’єктом переслідування і навіть фізичного знищення за свої ідейні переконання. Хід історичного розвитку звичайно надає можливість в результаті ґрунтовного аналізу не повторювати помилок минулого і розвиватися на більш високому рівні. Про це не можна, на жаль, сказати, аналізуючи стан розвитку інтелігентності членів нашого сучасного суспільства. Стає зрозумілим, що щось в сучасній організації нашого життя не є достатньо досконалим і потребує певного корегування з урахуванням проголошеного демократичного характеру суспільства. Дійсно, саме завдяки демократизації у громадян з’явилася можливість свободи вибору багатьох сторін свого життя. Але цей процес перебуває в ембріональному стані, потребує часу, величезних зусиль, державної підтримки і багатостороннього забезпечення.

Отже, інтелігентна людина... Визначимо основні психолого-

педагогічні ознаки особистості інтелігентного освітянина і науковця. В якості логічної основи застосуємо класичний системний підхід, а елементами системи стануть основні психологічні структурні елементи особистості.

Оскільки темперамент є психологічною властивістю, що характеризується ригідністю і нездатністю до змін, робимо обґрунтований висновок про те, що представник будь-якого домінуючого темпераменту має можливість стати за змістом інтелігентною людиною. Але зазвичай негативні, небажані риси темпераменту компенсуються протилежними рисами характеру. Ось саме характер і стає тим середовищем, яке концентрує в собі риси, притаманні інтелігенту. Які це риси?

З метою систематизації згрупуємо імманентно притаманні саме викладачу, науковцю-інтелігенту специфічні риси характеру та якості особистості. До першої групи цих рис і якостей віднесено ті, що відбивають світоглядно-моральний зміст особистості і викладача, і науковця:

- висока загальнолюдська моральність на основі повсякденної поведінки і діяльності, взаємин і намірів;
- патріотизм як любов до Батьківщини, свого народу, національності, рідної мови, який виключає акцентуований підхід на рівні націоналізму;
- гуманізм, повага до людей різних категорій: колег, керівників, підлеглих, сторонніх; схильність і готовність до емпатії, надання дружньої допомоги;
- міжнаціональна врівноваженість, збалансованість і стабільність, повага до інших народів, країн, громадян своєї країни інших національностей – носіїв інших рідних мов;
- політична незалежність, яка дає можливість жити і діяти у відповідності до своїх переконань, позицій, думок, не вдаючись як до політичного флюгеризму, так і до відповідної ригідності, консервативності, неприйняття реальних, об'єктивних змін життя;
- делікатність, дієве визнання рекомендації і вимог загальнолюдського і національного етикету, повага до партнерів, культура спілкування і взаємодії.

До групи соматико-психологічних рис і якостей особистості інтелігента-науковця, викладача вважаємо за доцільне віднести

такі:

- емоційно-вольова стійкість, професійний оптимізм, озброєність відповідним психологічним захистом;

- фізичне і психічне здоров'я, наявність якого дає змогу успішно долати численні перенавантаження психологічної і соматичної сфери, несприйняття гіподинамії, наркоманії, алкоголізму, сексуальної полігамії тощо;

- доступність для колег та інших членів соціуму зі збереженням власної гідності при відмові від тенденцій до чиновницького блюзнірства, поведінки за моделлю "свій хлопець";

- терпимість до інших думок і позицій, культура дискусії; здатність до рефлексії, готовність визнати помилки і вибачитися за неправоту;

- негативно-філософське ставлення до пліток, чуток, інсинуацій, які іноді стають невід'ємним атрибутом творчих, наукових і науково-педагогічних колективів;

- гендерна врівноваженість, об'єктивне урахування диференційованих статевих особливостей, повага до них в поєднанні з дотриманням їх правової рівності.

Третя група рис і якостей особистості інтелігента, який зайнятий в галузі освіти і науки, має професійно-культурологічний характер. Серед них:

- професійна відповідальність за результати своєї трудової діяльності, відданість професії, професійна компетентність;

- високий рівень загальнолюдської і національної культури особистості, повага і знання культурних цінностей і традицій, теоретична і практична причетність до досягнень художньої культури – літератури, театру, музики, образотворчого мистецтва, кіно тощо; висока базова побутова культура;

- готовність до самовдосконалення, корегування існуючих і формування нових рис характеру, звичок, умінь і навичок;

- енциклопедична освіченість, багатогранна підготовленість в конкретному професійному напрямі і суміжних галузях;

- творчість, новаторство в професійній діяльності, пошук нестандартних нетрадиційних шляхів досягнення наукової і науково-педагогічної мети;

- висока мовна підготовленість, глибокі знання державної

мови та знання найбільш поширених мов національних меншин регіону чи місцевості, ораторська майстерність, мовна культура, стійкість до жаргонів, діалектів, модних сленгів.

Особливо актуальною інтелігентність викладача постає за умов освіти дорослих. Саме тут вже дуже важко лише вербальними методами і прийомами впливати на студента, курсанта, слухача. Величезну роль відіграє сама особистість того, хто читає лекцію, проводить семінарське чи практичне заняття, робить доповідь на науково-практичній конференції тощо. Саме освіта дорослих вимагає піднесення рівня особистості викладача, його реальної інтелігентності. Але ні в підручниках, ні в доповідях та виступах керівників освіти немає активної позиції, рекомендацій і порад про це. Мабуть, є реальні причини, які треба долати, щоб рухатися шляхом суспільного прогресу задля добробуту свого народу.

Автором разом з учнями було проведено в кількох вищих навчальних закладах м. Києва опитування різних категорій респондентів з проблеми інтелігентності. Цікаво те, що майже 30% його учасників вважають інтелігентність такою якістю особистості, яка має характер недоторканості, до якої оточуючим не може бути діла. Крім того, деякі з учасників (біля 20%) ототожнюють інтелігентність з вольовою слабкістю особистості, нездатністю протидіяти суттєвим зовнішнім впливам. Існує і така позиція, яка свідчить про розуміння в сутності інтелігентності лише зовнішніх ознак благополуччя, успішності тощо (біля 24%). Але більшість учасників опитування впевнені в тому, що дійсно інтелігентність є бажаною якістю особистості, до якої треба прагнути, йти щоденно, долаючи перешкоди і труднощі (понад 54%). Викликає інтерес той факт, що частина опитаних вважає інтелігентність взагалі прерогативою вищої державної еліти (6%), а інша – патріархальним залишком минулих часів (4%).

Такий “різнобій”, “розкиданість” думок і позицій переконливо свідчать про загальну необхідність активного звертання до проблеми інтелігентності викладача і науковця як теоретичної і практичної. Стають необхідними дослідження і науково-методичні розробки, які мають на психолого-педагогічному рівні забезпечити розвиток, функціонування і

активні практичну діяльність інтелігенції в наукових і навчальних закладах. Слово “інтелігент” має вимовлятися гордо, з великою повагою, а сам носій цього високого звання має бути вшанованим в народі і державі за фактичні високі досягнення в науці та освіті, що стають фундаментом економічної і соціальної стабільності нашого життя, запорукою значних перспектив гармонійного розвитку суспільства і держави.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл., гол. ред. В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь: Перун, 2001. – 1440 с.
2. Історія української культури / за заг. ред. І. Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994. – 656 с.
3. Мухина В.С. Феноменология развития и бытия личности. – М.; Воронеж: Модек, 1999. – 635 с.
4. Новейший словарь иностранных слов и выражений. – Минск: Современный литератор, 2003. – 976 с.
5. Новий словник іншомовних слів / укладання і передмова О.М.Сліпушко. – К.: Аконіт, 2008. – 848 с.
6. Новий український тлумачний словник / за заг. ред. В.В.Дубічинського. – Харків: КККСД, 2008. – 608 с.
7. Современный толковый словарь русского языка / автор проекта С.А.Кузнецов. – СПб.: Норинт, 2007. – 960 с.
8. Страхов И.В. Психология литературного творчества. (Л.Н.Толстой как психолог). – М.; Воронеж: Модэк, 1998. – 387 с.
9. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – К.: Рад. школа, 1981. – 384 с.
10. Педагогічна майстерність / за ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 379 с.
11. Хамітов Н.В. та ін. Історія філософії. Проблема людини та її меж. – К.: Наукова думка, 2000. – 373 с.

Проанализированы эволюционные изменения интеллигентности педагогов и учёных за последние десятилетия, выявлены причины этих изменений, систематизированы качества личности, имманентно присущие интеллигенту-преподавателю,

учёному. Приведены статистические результаты исследования проблемы.

Ключевые слова: интеллигентность, учёный, педагог, эволюционные изменения.

Tutors' and scientists' education and goodmanners evolutionary changers for the last decades have been analyzed, the reasons of overpachings have been revealed.

The person's characteristics immanent specifically to the intellectual – tutor, scientist have been systematized. The research problem statistical results have been presented.

Key words: education and goodmanners, scientist, tutors, evolutionary changers.

УДК 37.018.1

Лідія Хомич,
м. Київ

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ РОДИНІ

Як показує історія розвитку людства, соціальне замовлення щодо виховання диктується суспільною формацією, тобто діючим суспільним устроєм. Притаманний сучасному розвитку цивілізації динамізм, нарощування її культурного потенціалу, посилення соціальної ролі особистості, інтелектуалізація праці, швидка зміна техніки і технологій – усе це ставить принципово нові вимоги до виховання особистості. Виховний процес повинен здійснюватися з орієнтацією на певні цілі та завдання, що відображають інтереси особистості, суспільства і держави.

Оскільки сім'я є основою суспільства, то воно повинно забезпечувати її захист і надавати допомогу з тим, що б вона у повній мірі виконувала свої обов'язки відповідно до положення Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, Декларацію соціального прогресу і розвитку, Конвенцію про ліквідацію усіх форм